

ՄԻ ՔԱՆԻ ՆՈՐԱՄՈՒՏ ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ԾԷՍԵՐԻ ՄԱՍԻՆ.

Հայ ժողովուրդը տնտեսական և քաղաքական պայմանների չնորհիւ, հեռանալով իր բուն հայրենիքից, ցրւած է աշխարհի ամեն կողմերը: Որտեղ էլ նա գնում է, որտեղ էլ հաստատուում է տանում է իւր հետ ազգային եկեղեցու ձէսերն ու սովորութիւնները, օտար ազգեցութիւններից զերծ չեն մնում և զանազան տեղի գաղութներ անգլխտակցաբար, առանց քննելու իւրացնում են տեղական կրօնական սովորութիւնները և ձուլում ազգային հետ: Որովհետեւ իւրացումը անդիտակցաբար է, ուրեմն երաշխաւորել, որ նրանք խելացի, օգտակար կամ նոյն իսկ անմեղ բնաւորութեան կը լինին՝ չի կարելի. դրա համար էլ կարեւոր է, որ հայ եկեղեցու տեղական ներկայացուցիչները—քահանաները, իրենք հետամուտ լինին, որ ազգային եկեղեցին պահի իւր անաղարտ բնոյթը և գաղութի ուշադրութիւնը դարձնի արտաքին ազգեցութեան չնորհիւ ներս սպրդած սովորութիւնների վերայ, ցոյց տալով հայ եկեղեցուն նրանց անհարստատ լինելը:

Ճաւոր արաի պէտք է նկատել, որ այդպիսի նորամուտ սովորութիւնները նւիրագործւում են հէնց նոյն պաշտօնեաների ձեռքով, որոնց ձեռքով պիտի մաքրւէին, որովհետեւ այդ պաշտօնեաների տնտեսական դրութիւնը այնպէս է, որ նրանք ակամայ, շատ անգամ, պէտք է ձխականների համար հաճելին անեն, ուստի և լիովին մեղադրել նրանց այդպիսի անուղիղ վարմունքի համար՝ իրաւացի չի լինիլ: Մնում էր սպասել, որ կեդրոնական հոգևոր իշխանութիւնը զէնք տար իր պաշտօնեաների ձեռքը—հրահանգելով նրանց բացարձակ կերպով դէմ դնալ հայ եկեղեցուն անհարստատ ձէսերին և սովորութիւններին, քարոզելով այդ մասին ժողովրդին բարձր հոգևոր իշխանութեան հրահանգ ձեռքին: Ասկայն բարձր հոգևոր իշխանութեանն էլ մեղադրել այս հանգամանքում առաջնորդող չլինելու պատճառով, նոյնպէս դժւար է, որովհետեւ բացարձակ կերպով ասել թէ նա զիտակ է եղած իրականութեան՝ չի կարելի:

Այս հանգամանքները աչքի առաջ ունենալով, ես պարտք եմ համարում և իմ ամենուրեք տարագրւած պաշտօնակիցներին եւ պարտաւորեցնում եմ հաղորդել կեդրոնական հոգևոր իշխանութեան զանազան վայրերում եկեղեցու մէջ տեղ գտած օտար սովորութիւնների, ձէսերի, պաշտամունքների մասին, որպէս զի այդ ամենը հիմք ունենալով բարձր հոգևոր իշխանութիւնն էլ իր կողմից տայ կարևոր հրահանգը:

Հայոց ազգային Լուսաւորչական եկեղեցին մի ամբողջութիւն է: Մի ամբողջութիւն է նաեւ նորա եկեղեցական արարողու-

Թիւնը և ծխակաւարութիւնը: Բնական է սպասել, որ հէնց եկեղեցու պաշտօնեան լինէ՛ նա էջմիածնում, Տփլիսում, Պետերբուրգում, Ամերիկայի որ և է գաղութում թէ Թուրքեստանում, Թիւրքիայում թէ Պարսկաստանում, որոշ պարագաներում, որոշ ծէս կատարի եկեղեցու ամբողջութեան կողմից արքայործւած և ոչ թէ յարմարւի չըջատաւին: Այսպէս է նայում ամեն եկեղեցի իւր ունեցածի վերայ:

Հայոց եկեղեցու ծխարանը՝ Մաշտոցն է: Այն ամենը, որ Մաշտոցից գուրս է, գուրս է ուրեմն նաև Հայոց եկեղեցու ընդունած կարգերից, իմ կարծիքով—անընդունելի: Բայց զանազան տեղերում կան նորամօյժ սովորութիւններ, որոնք թէև գուրս Մաշտոցից, բայց ընդունւած են և քաղաքացնութիւն են մըայնում ծխակաւարութեան մէջ: Այսպէս օրինակ, միբաութեան ժամանակ կնքանայրը ընծայում է իւր սանիկին սակայ կամ արծաթեայ խաչ, (Անդրկասպեան հայ գաղութներում), ի հարկէ այդ սովորութիւնը հայկական չէ, և խաչերն էլ ամենին չեն համապատասխանում հայկական ձևին, ուրիշ կերպ էլ չի կարող լինել, սովորութիւն չի եղել և համապատասխան արեւստ էլ չի առաջացել:

Պատկի ժամանակ թագերով զարդարել պսակողների գլուխը. նոյնպէս հայկական ոչինչ չունի. Հայոց եկեղեցու ընդունածը ծաղիկներից հիւսած պսակ է և ուրիշ ոչինչ:

Թաղման կարգի հետ անբաժան է ջուր օրհնելը, որ սովորական է դարձել գիւղերում և քաղաքներում, որով լւանում են հանգուցեալի գին: Բանը այնտեղ է հասել, որ երբ չեն կամենում քահանային նեղութիւն տալ, կամ քահանան նեղութիւն չի ուզում քաշել, ուղարկում են մի բաժակ ջուր և խնդրում, որ քահանան տանը օրհնի, կամ հէնց ուղղակի օրհնած ջուր են խնդրում:

«Ամրիծք» անունով սովորութիւն է դարձել ննջեցեալների համար, թաղման տանը վերաբերող կարգից գուրս, քանի ննջեցեալը եկեղեցի չի տարւած, կարգ կատարել նրանց որոշ ժամերին: Այս մասին Մաշտոցում ոչինչ չկայ սակայն:

«Ամրիծքը կը կատարուի հանգուցեալի բնակարանում, մինչև թաղման օրը, երեկոները ժամի 6-ին, կամ առաւօտները ժամի 10-ին: Կարգում ենք յայտարարած լրագրերում Տփլիսի, Բագի, կամ Ռուսաստանի այլ քաղաքների հայ հանգուցեալների մասին: Ո՞րն է այդ «ամրիծքը», ինչ են կարգում քահանաները, ինչով են առաջնորդուի... անհասկանալի է: Մեր պաշտօնական ծխարանում թաղման երեք կարգ գիտեմ միայն. տան, եկեղեցու և գերեզմանի:

Ձատկին և Զօրհնէքին գիւղերում սովորութիւն է դարձել տան օրհնող քահանայի առաջ աղ ու հաց դնել, զեռ սա մի անմեղ բան է և խելացի ու խորհրդաւոր և գիւղացիների կողմից պա-

հանջ աղուհացի վերայ որոշ կարգ կատարել՝ չկայ: Իսկ երբ ջուր են դնում բաժակով քահանայի առաջ՝ (ինչպէս Անդրկասպեան երկրներում) պահանջում են, որ քահանան օրհնի:

Եթէ աչքի առաջ ունենանք, որ մի քանի քաղաքներում (Տփլիսիս հայկն) առանձին աւագանի մէջ օրհնած ջուր է պահւում զանազան աւելորդապաշտական կարիքների համար, կը տեսնենք թէ որքան այս կողմից ազդեւել է հայ եկեղեցին արտաքուստ, որ ի հարկէ ընտ. ցանկայի չէ:

Ժամերգութիւնների վերաբերմամբ յաւելումներ կամ փոփոխութիւններ եւ չեմ լսել, բացի մի գէպից: Մի երգեցողութեան ուսուցիչ Եկատերինոգարի մասին պատմում է, որ երբ առաջին անգամ ինքը իր պատրաստած խմբով պատարագին մասնակցում է, պատարագի վերջում լսում է գթգոհութիւն թէ ինչու «ամեն հայի» չերգեցին: Պարզւում է, որ այնտեղ սովորական է դարձել պատարագը վերջացնել «ամեն հայի սրտից ըզխած» մաղթանքով:

Նորամուծութիւններն, յաւելումները ոչ միայն ազաւաղում են հայ եկեղեցու ամբողջութիւնը, միօրինակութիւնը, միւս կողմից նրանք պատճառ են դառնում ժողովրդի մէջ քահանայի այսպէս կամ այնպէս գնահատելուն վրդովեցուցիչ դէպքեր են տեղի ունենում, երբ քահանան ժողովրդի սովորած մի նորամուտ ձեւը չի կատարում. այդ հանգամանքը աննկատելի չի անցնում քահանային նիւթապէս վարձատրելիս կամ բարոյապէս որակելիս.

Վերջացնելով խօսքս մինչև օրս իմ նկատած նորամուծութիւնների մասին, կրկին խնդրում եմ իմ պաշտօնակիցներին, ննթադրելով, որ նրանք նոյնպէս եկեղեցու միօրինակութեան նախանձախնդիր կը լինին, իրենց դիտողութիւններն եւ հաղորդել «Արարատին», որպէս զի բարձր հոգևոր իշխանութիւնն էլ իւր անելիքը անի:

Ամբաս Բաճանայ Սարգսեանց

1912 թ. 25 Յուլիսի.

Սամարղանդ